

Melamed

A múlt tanítói Hódmezővásárhelyen

A hódmezővásárhelyi zsidó elemi népiskola története 1947-ig

A zsidó iskolát az 1820-as évek közepén alapították. Ekkor még állandó épülettel és tantestülettel nem rendelkezett a felekezeti iskola. Az oktatás homlokterében a szentírás magyarázata állt.

Az 1810-es években még csak a hitközséggé szerveződés indult meg, s csak 1841-ben alakult meg a hitközség. Ettől kezdve már nemcsak vallási, hanem világi ismereteket is tanítottak. Iskola céljára alkalmas épületet béreltek, majd telket vásároltak. 1838-ban imaházról is gondoskodtak. A zsinagógát 1857-ben avatták fel.

1844-ben a hitközség iskolát építtetett. A következő évben hét főből álló választmány gondoskodott a tanítók alkalmazásáról, fizetéséről, a tanköteles tanulókról, a tanterv vázlat összeállításáról. Főtanítónak Stern Ignácot, a kiváló Zohár-tudóst választották meg. Az első altanító Reiniger Herman lett. 1845-ben már tantervvel rendelkeztek. Az első rabbi Steiner Izrael lett.

1848-ban a 127 családfő közül 40 nemzetőr került ki, s a honvédseregben is harcoltak zsidó tisztek, altisztek és közkatonák. A szabadságharc alatt a tanítás szünetelt. Az önkényuralom időszakában az oktatást igyekeztek az osszbirodalom érdekek szolgálatába állítani. Leo Thun gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter a hódmezővásárhelyi zsidó hitközséget is felszólította, hogy iskolai szabályzatait terjessze be. Az iskola szabályzatának elkészítéséhez Spitzer Sámuel szentesi rabbi nyújtott segítséget. A Csongrád megyei hatósághoz 1851-ben beérkezett kimutatás szerint csak 1 tanító működött a zsidó elemi iskolában, aki 85 fiút és 71 leányt tanított.

A zsidó elemi iskolát igazgató irányította, felügyeletét helyi tanfelügyelő és öttagú iskolatanács látta el. A tanítókat a hitközség csak kijelölhette, viszont a nagyváradi tanulmányi főigazgató nevezte ki. A napi nyolcórás tanítási időt hat órára csökkentették. A kézimunka oktatása a városban először a zsidóiskolában valósult meg. Az osztályok koedukáltak voltak. A négyosztályú elemi tanoda 1858. augusztus 20-tól főelemi tanodai jellegűt kapott, ugyanakkor elnyerte a nyilvánossági jogot is.

A helytartótanács által jóváhagyott tankönyveket használták. Magyar nyelven folyt az oktatás, önálló tantárgyként vezették be a magyar történelmet. Minden osztályt külön tanító oktatta. A felettes hatóságok: a nagyváradi tanulmányi főigazgatóság, a szegedi cs. kir. tanfelügyelőség, felekezeti felügyelő, a budai helytartótanács tanügyi osztálya és az oktatási minisztérium.

A hitközség foglalkozott új iskola építésével. Az iskola régi épülete szinte használhatatlanná vált. Eredetileg négy tanterem épült. A következő évben a legnagyobb tantermet egy közfallal kettéválasztották.

Az 1885-1886-os tanévben az Izr. Elemi Iskola tanulólétszáma a következőképpen alakult: első osztály 48 tanuló, második osztály 58, harmadik osztály 31, negyedik és ötödik leányosztály 33, összesen 195 diák. Minden osztályban külön tanító oktattott.

1896-ban a négy fiú és négy leányosztály létszáma 160-200 között ingadozott. A hitközség iskolaszék elnöke dr. Wilhelm Arnold ügyvéd volt. Az állami felügyeletet dr. Tergina Gyula Csongrád vármegye kir. tanfelügyelője gyakorolta.

A Hódmezővásárhelyi Izraelita Népiskolában év végén bizonyítványt kapott tanulók száma

Tanév	Évfolyamok										ÖSSZ.
	I.		II.		II.		IV.		V.		
	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány	fiú	Leány	fiú	leány	
1891/1892		12	35	22	20	18	23	21	-	-	18
1892/1893	32	21	18	15	32	22	23	19	10	-	192
1893/1894	25	21	26	18	20	12	29	25	6	-	182
1894/1895	18	17	25	17	30	19	18	12	-	-	156
1895/1896	15	21	20	20	28	18	29	18	-	-	169
1896/1897	23	16	15	22	23	22	24	19	-	-	164
1897/1898	18	15	25	16	15	22	18	17	-	-	146
1898/1899	14	15	18	17	24	16	15	19	-	-	138
1899/1900	28	13	17	18	19	18	25	14	-	-	152
1900/1901	19	15	27	13	15	19	18	15	-	-	141
1901/1902	25	13	21	16	22	10	16	19	-	-	142
1902/1903	24	21	24	10	20	19	19	8	-	-	145
1903/1904	15	17	23	13	24	13	14	12	-	-	131
1904/1905	17	18	13	13	25	16	20	10	-	-	132
1905/1906	12	21	15	15	16	11	20	13	-	-	133
1907/1908	27	11	15	17	16	21	11	14	6	-	138
1908/1909	20	18	24	14	14	21	17	17	1	1	147
1909/1910	14	15	21	19	23	12	17	19	2	2	143

A Hódmezővásárhelyi Izraelita Népiskolában beiratkozott tanulók száma

Tanév	Fiúk	Leányok	Összesen
1891/1892	121	90	211
1892/1893	115	77	192
1893/1894	106	76	182
1894/1895	91	65	156
1895/1896	86	76	162
1896/1897	85	79	164
1897/1898	81	74	155
1898/1899	80	73	153
1899/1900	98	71	169
1900/1901	–	–	–
1901/1902	–	–	–
1902/1903	92	61	153
1903/1904	80	59	139
1904/1905	82	62	144
1905/1906	72	64	136
1906/1907	–	–	–
1907/1908	78	63	141
1908/1909	86	79	165
1909/1910	75	71	146

A Hód-Mező-Vásárhelyi ev. ref. Főgimnáziumban anuló zsidó tanulók létszámadata

Tanév	Összes tanuló	Ebből zsidó vall. tanulók
1889/1889	259	34
1889/1890	268	30
1890/1890	287	54
1891/1892	286	43
1892/1893	306	48
1893/1894	302	53
1894/1895	276	54
1895/1896	279	47
1896/1897	275	53
1897/1898	301	54
1898/1899	295	53
1899/1900	284	51

A "mózes vallású" gimnazistákról használható adatokhoz az évkönyvekből juthatunk hozzá. Az 1888/1889-es tanév lakóhely szerinti létszámadatok szerint a 34 zsidó tanulóból 22 volt helybeli, a többiek vidékről jártak be.

A Hód-Mező-Vásárhelyi ev. ref. Főgimnáziumban tanuló zsidó tanulók létszámadata

Tanév	Összes tanuló	Ebből zsidó vall. tanulók
1900/1901	283	52
1901/1902	256	45
1902/1903	263	50
1903/1904	282	58
1904/1905	304	57
1905/1906	335	63
1906/1907	317	60
1907/1908	295	55
1908/1909	286	51
1909/1910	280	56
1910/1911	293	57

Minden gimnáziumi évkönyvben feltüntették a felekezeti hitoktatók nevét is. Nagy megbecsülést vívott ki évről-évre a zsidó fiatalok hitoktatását végző *Seltmann Lajos* főrabbi.

Jelentős hódmezővásárhelyi zsidó oktatók, diákok

Gruber László

1909. november 17-én született Bodrogszerdahelyen. Édesapja Gruber Izsó, édesanyja Apfelzweig Amália volt. Tanult a debreceni Zsidó Reálgimnáziumban, majd Frankfurt am Mainban. Ezek után Németországban dolgozott de egy év múlva hazatért, hogy tanulhasson a Tanítóképzőben, ahol kántortanítói oklevelet szerzett. 1934. október 1-jétől 1935. június 30-ig a hódmezővásárhelyi izraelita elemi népiskolában főkántor, előimádkozó és karvezető volt amellett, hogy kántortanítóként 60 diákot tanított Havas Hajnal segítségével. Nagy pedagógiai érzékkel rendelkezett; türelmes, derűs volt, jól forgatta a magyar szavakat, énekelt a hitközség templomi énekkarában és korrepetálást is tartott.

1945. március 29-én szökött meg a Németkeresztúri körletből ahova korábban deportálták. Sopronban talált menedéket a dominikánus szerzetesek rendjében. A második világháború után próbálta egyben tartani a hódmezővásárhelyi megfogyatkozott zsidóság tagjait és péntek esti istentiszteletet tartott. 1949-1950-es tanévben pedagógus volt a Hódmezővásárhelyi Állami Pedagógiai Leánygimnázium és Gyakorló Általános Iskolában. 1949. augusztus 17-én a Szegedi Pedagógiai Főiskolán kapta meg a magyar-történelem és ének szakos tanári oklevelét. 1949. szeptember 1-jétől körzeti iskolai szakfelügyelőként és kultúrfelelősként dolgozott, éneket (magyar népdalok) és karéneket oktatott, a Közgazdasági Gimnázium kórusát vezetett, sőt az izraelita hitközség jegyző feladatát is ő látta el.

Tovább képezte magát és magyar nyelv és irodalomból középiskolai tanári képesítést szerzett. A Csongrád Megyei Tanács Művelődési Osztályának tanulmányi felügyelőjeként odafigyelt a tehetséges diákokra és segítette továbbtanulásukat. A Szegedi Pedagógiai Főiskola tanulmányi osztályán dolgozott 1957-ig. Ezt követően a Szegedi Tudományegyetem rektori hivatalának vezetője lett, majd nem sokkal rá a Neveléstudományi Tanszék adjunktusa.

Sokszínűségét mutatja, hogy az 1958-ban megalapult 110 tagú Szegedi Zenebarátok kórusának elnökévé választották. Nevéhez fűződik a Collegium Artium-sorozatok és a Collegium Polytechnikumok 1957-es megalapítása is. A filmeknek is nagy szakértője volt. A szegedi Belvárosi Mozi Filmmúzeum előadásain tartott imertető-értékelő prezentációkat. A Filmmúzeum nem mellesleg hamarosan Hódmezővásárhelyen is meghonosodott.

Részt vett a Szegedi Tudományegyetemen 1960. március 28-30-án megrendezett IV. országos Diákköri Konferencia megszervezésében. Ő volt a felelős a programfüzet összeállításáért. A rendezvényen számos későbbi neves professzor adott elő.

1974-ben vonult nyugállományba, de azt követően is ugyanolyan aktív tudott maradni. 1987. október 20-án hunyt el Szegeden. Halála után a Filmmúzeum felvette a nevét. Közel 79 éve alatt az opera- és kórusirodalom egyik legnagyobb szakértőjévé vált. Akik ismerték, közvetlen, barátságos, kommunikatív, nagyszerű memóriával megáldott emberként emlékeznek rá.

Szemző Miksa

1876. október 1-jén született Hódmezővásárhelyen. Családja Sárospatakról és Makóról származik, édesapja Kohn Móritz, édesanyja Bek Rozália. Markusz keresztnévvel anyakönyvezték, de később megváltoztatta. Öten voltak testvérek. Elemi és középiskolai tanulmányait Vásárhelyen végezte, a református Főgimnáziumban érettségizett 1985-ben.

A budapesti egyetemen doktorált 1899-ben. Jászberényi és budapesti gyakornokoskodása után 1904-ben nyitott ügyvédi irodát. Törvényhatósági bizottsági tag és tiszteletbeli főügyész volt. 1907-ben feleségül vette Pártos Margitot, két gyermekük született: Miklós és Magda. Hódmezővásárhely egyik első szabadkőművese volt. A helyi „Virradat”-kör szabadkőműves páholyának tisztikari tagja volt. 1914-ben kivezényelték a szerb frontra, a Valjevónál került tűzvonalba. Boszniában is harcolt, a suhagórai magaslaton gránittűz áldozata lett, ez után leszerelt, mint királyi népfelkelő százados (1916).

1926-tól haláláig, 1929. július 3-áig töltötte be a hitközség elnöki posztját. Székfoglaló beszédében beszélt a haza szeretetéről, a vallás ápolásáról, a szegények megsegítéséről és a tisztviselők megélhetéséről. Elnöksége alatt fellendült a hitközség kulturális élete. Váratlanul halt meg. Özvegye 1937-ben hunyt el.

Wilheim Frigyes

Wilheim Frigyes egy szegény sorsú kereskedő családból származó tanító volt. Ötéves korában tanult meg héberül a jesiva előkészítőjében, öt évvel később pedig Pozsonyban folytatta tanulmányait. Ezután vált meg a jesivától. 1826-ban sokoldalú humán és természettudományos műveltségre tett szert és elsajátította az ógörög, a latin, az olasz, a francia és az angol nyelvet is. Valóságos polihisztor lett. Pesten-Budán nevelősködött, majd 1856-ban letette a tanítói vizsgát. Nagykőrösön tanított, ezután Hódmezővásárhelyre költözött, ahol több értekezése is megjelent a Löw Lipót-féle Ben Chananjah tudományos folyóiratban, aminek mindvégig munkatársa volt.

1884-ben nyugalomba vonult, de 1853. november 1. és 1884. szeptember 1. között a város majdnem minden zsidó polgárának ő volt a tanítója. Wilhelm Frigyes működése alatt a Nap utcai zsidóiskola öt tanteremmel bővült 1874-ben.

Szigeti János

Szigeti János 1944-ig két évig járt a zsidó elemi népiskolába. 1944-ben a családjával együtt Auschwitzba hurcolják, ahonnan 1945-ben tért haza. Az újrainduló iskolába 1947-ig járt. Havas Hajnal és Gruber László voltak a tanítói, akikre nagy szeretettel és tisztelettel emlékszik vissza.

Nagyon korán kellett kelnie, mert az iskolától 5 kilométerre lakott, de késés esetén nem volt semmilyen büntetés. Az iskola felszereltsége mai szemmel nézve elég alacsony volt, például vízöblítéses wc sem állt rendelkezésre. Volt viszont folyóvíz, mert a higiénia nagy hangsúlyt fektettek. Az udvaron egy pingpong asztal várta a diákokat a szünetben, amelyek nem voltak kötöttek, csengő sem volt, akkor mentek ki a teremből, ha a tanító befejezte az anyagot. Iskolatáskát nem használták, minden szükséges felszerelés az iskolában várta őket, amelyeket főként adományokból biztosított az iskola.

A tanítók a délután folyamán egyénenként foglalkoztak a diákokkal, felzárkóztatás, vagy tehetség gondozás formájában.

Jelentős volt a kulturális élet a városban, amelyben az iskolások is részt vettek színdarabok és énekkaros fellépések formájában.

Az iskola végül 1947-ben szűnt meg, a diákok az államosított iskolákba kerültek.

Köszönetünket szeretnénk kifejezni a **Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközségnek** és személyesen **Cseh Vikornak** a projekt előkészítéséért és a munkánk során nyújtott támogatásért.

Hálásak vagyunk a **Szigeti Jánosnak** azért, hogy megosztotta velünk az emlékeit és **Almási Enikőnek**, a hódmezővásárhelyi Emlékpont munkatársának, aki rengeteget segített a helytörténeti anyagok megszerzésében.